

УДК 330:339.9

Яценко О.М.
аспірантКиївського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ
МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ КРАЇН****CONCEPTUALIZATION OF INTELLECTUALIZATION
OF INTERNATIONAL TRADE OF COUNTRIES****АНОТАЦІЯ**

У статті проаналізовано теоретичні засади інтелектуалізації міжнародної торгівлі, визначено, що відповідний процес базується на двох взаємозумовлених підходах: структурно-диференціальному та рівнево-диференціальному. Проаналізовано окремі тенденції світової торгівлі, що підтверджують гіпотезу про інтелектуалізацію міжнародної торгівлі та зростання частки інтелектуального та інноваційного складників. Обґрунтовано провідну роль розвинутих країн. Запропоновано авторську інтерпретацію поняття «інтелектуалізація міжнародної торгівлі», ідентифіковано іманентні їй ознаки та структуровано її складники на емпіричному та методологічному рівнях.

Ключові слова: інтелектуалізація, міжнародна торгівля, торговельно-економічні відносини країн, глобальний ринок.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы теоретические основы интеллектуализации международной торговли, определено, что соответствующий процесс базируется на двух взаимообусловленных подходах: структурно-дифференциальном и уровнево-дифференциальном. Проанализированы отдельные тенденции мировой торговли, подтверждающие гипотезу об интеллектуализации международной торговли и росте доли интеллектуальной и инновационной составляющих. Обоснована ведущая роль развитых стран. Предложена авторская интерпретация понятия «интеллектуализация международной торговли», идентифицированы имманентные ей признаки и структурированы ее составляющие на эмпирическом и методологическом уровнях.

Ключевые слова: интеллектуализация, международная торговля, торгово-экономические отношения стран, глобальный рынок.

ANNOTATION

The article analyzes the theoretical principles of intellectualization of international trade, it is determined that the corresponding process is based on two mutually agreed approaches: structural-differential and level-differential. Some tendencies of world trade are analyzed, confirming the hypothesis about intellectualization of international trade and growth of the share of intellectual and innovative components. The leading role of the developed countries is substantiated. The author's interpretation of the concept of «intellectualization of international trade» is proposed, the inherent features of it are identified and its components structured at empirical and methodological levels.

Keywords: intellectualization, international trade, trade and economic relations of countries, global market.

Постановка проблеми. Глобалізація економічного розвитку, становлення інформаційного суспільства та економіки знань, інтелектуалізація являють собою одні із ключових тенденцій глобального економічного розвитку та надають країнам значних можливостей для підвищення їх рівня конкурентного лідерства. У цьому контексті швидка активізація науково-технічного обміну стала однією з помітних рис сучасного

етапу розвитку міжнародних економічних відносин. Внаслідок цього підвищується важливість інформаційного забезпечення як умови ефективності господарської діяльності та міжнародних взаємодій. За оцінками Г.В. Кузнецової 80% світової торгівлі становлять товари, що містять інтелектуальну власність. На міжнародну передачу технологій припадає близько 7% прибутку, одержаного у світовому товарообігу. Сумарна вартість створюваних в світі технологій досягає 60% величини всього суспільного валового продукту [11, с. 35-47]. Розроблення та володіння новітніми знаннями і технологіями є базовими умовами зовнішньоторговельної конкурентоспроможності країн, а володіння правами на об'єкти інтелектуальної власності є детермінантою сучасної економічної глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діалектичні суперечності інтелектуалізації глобального економічного розвитку досліджували у своїх працях низка вчених, таких як Е. Брукінг, У. Букович, Л. Едвінссон, М. Кастельс, М. Мелоун, Л. Едвінссон, Й. Шумпетер, Є. Ясіна тощо. Серед вітчизняних дослідників можна виділити В. Базилевича, В. Ільїна, Д. Ільницького Ю. Козака, А. Колота, В. Куриляк, Д. Лук'яненко, Ю. Макогона, Т. Орехову, А. Поручника Я. Столярчук, Т. Циганкову, В. Чужикова, О. Швиданенка та багатьох інших. Нині проблемі інтелектуалізації присвячено багато уваги, проте серед науковців досі тривають дебати із приводу дефініції цього процесу, а також стосовно історичних особливостей і періоду його виникнення.

Мета статті полягає у визначенні сутності та визначальних детермінант інтелектуалізації міжнародної торгівлі країн. Об'єктом дослідження є процес інтелектуалізації торговельно-економічних відносин між країнами. Визначена мета зумовила постановку і вирішення комплексу взаємопов'язаних завдань: ідентифікувати сутність інтелектуалізації міжнародної торгівлі; визначити її ознаки та структурні складники; проаналізувати тенденції світової торгівлі, щоб підтвердити або спростувати гіпотезу про інтелектуалізацію міжнародної торгівлі. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів інтелектуалізації міжнародної торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Сучасна епоха світогосподарського розвитку означається етапом «інтелектуальної економіки» та динамізацією конкуренції між країнами, що зумовлені знеціненням і витісненням із ринку застарілих технологій і домінуванням новітніх, що зумовлено зміною технологічного укладу. На думку експертів, найбільш імовірними його ключовими факторами стануть біотехнології, системи штучного інтелекту, глобальні інформаційні мережі та інтегровані високошвидкісні транспортні системи, а прогрес у технологіях приведе до подальшої глобалізації економіки, формування єдиного світового ринку товарів, капіталу і праці [23].

Теоретичне осмислення, логіка пізнання процесу інтелектуалізації міжнародної торгівлі базується на двох взаємозумовлених підходах: структурно-диференціальному та рівнево-диференціальному. Суть першого полягає у визначенні та узагальненні поняття досліджуваного явища, його еволюції, різнобічного прояву у всіх сферах суспільного життя; а другого – у діалектичному методі пізнання та декомпозиції системи на частини і вивчення окремих елементів. Методологічний базис є дворівневим (теоретичний та емпіричний). Визначальним є перший, адже спочатку необхідно з'ясувати сутнісні характеристики об'єкта в його концептуальному та цілісному вигляді. Емпіричний же базис реалізує другорядну, уточнюючу та деталізуючу функцію першого рівня.

Для визначення категорії «інтелектуалізація міжнародної торгівлі» необхідно ідентифікувати зміст двох ключових дефініцій – «інтелектуалізації» та «міжнародної торгівлі». Навколо терміну «інтелектуалізація» та економічної природи його походження відбувається низка дискусій, і не існує єдиного визначення. Наукове осмислення кожного процесу починається з ідентифікації об'єкта. Походження слова запозичено із психології, а етимологія поняття бере початок від латинського «*intellektus*» – розуміння, осягнення – та визначається як загальна здатність до пізнання і вирішення проблем, що впливає на успішність будь-якої діяльності і лежить в основі інших здібностей. При цьому інтелект не зводиться до мислення, хоча саме розумові здібності становлять його основу [1; 28]. Також у психології існує думка, що інтелектуалізація є спробою вийти з емоційно загрозливої ситуації за допомогою обговорення її змісту в абстрактних, інтелектуалізованих термінах [25].

Тлумачний словник української мови трактує інтелектуалізацію як «проникання інтелектуалізму в життя людей, насичення його розумовою діяльністю. Збільшення, посилення в чому-небудь духовних, розумових, інтелектуальних засад. Інтелектуалізація праці – збільшення питомої ваги розумових функцій працівника на основі науково-технічного прогресу» [3]. Подібне визначення дає В. Бабенко: «інте-

лектуалізація – проникнення інтелектуалізму в життя людей, насичення його розумовою діяльністю, збільшення та посилення в чому-небудь духовних, розумових, інтелектуальних засад» [2, с. 206-211]. Л. Ракова і К. Карпенко інтелектуалізацію розглядають як «насичення знаннями всіх сфер життя людини, при цьому відзначають ефект масштабу та підвищення творчих можливостей у межах соціальних систем [14, с. 206-11].

У спеціалізованих економічних літературних джерелах інтелектуалізація визначається як цілеспрямований, складний, всебічний і багатофакторний процес радикального розширення масштабів і покращання, створення, накопичення та використання знань і вмій в суспільстві; набуття економікою нових якостей; набуття керуючою і керованою системами менеджменту підприємства нових якостей, виражених у нормах управління та категоріях менеджменту [7; 9.; 16]. Можна відзначити, що в економіці термін «інтелектуалізація» застосовувався такими класиками, як М. Вебер та К. Маркс. Перший акцентував увагу на раціоналізації дій у визначених обставинах, а другий підкреслював здатність до нагромадження майстерності та акумулювання знань.

Гіпотези щодо інтелектуальних витоків соціально-економічного розвитку почали висловлюватися стародавніми науковцями, тоді як попередня систематизація здобутих результатів досліджень на основі квінтесенції основних положень низки класичних, неокласичних, неінституціональних та інших економічних теорій (людського капіталу, інтелектуального капіталу, інтелектуальних прав, раціовіталізму, ноосферогенезу, індустріального та постіндустріального суспільств, постмодернізму, інформаційної, мережевої та когнітивної економік, економічних циклів, еволюції соціально-технологічних укладів, сталого розвитку, квалітативної революції, «блакитного океану», NBIC-конвергенції та ін.) відбулася лише близько 30 років тому [12, с. 203-205]. Нині переважно інтелектуалізацію розглядають як процес, котрий являє собою комплекс дій та має показникові вираження.

Перші теоретичні дослідження у сфері інтелектуалізації суспільства були здійснені академіками В. Глушковим та Ю. Канигініним у 70-80-х роках минулого століття. Вже тоді йшлося про постановку проблеми та її розв'язання в соціально-гносеологічному, а не в технічному плані [5]. Варто погодитись із думкою В. Касаткіної, котра під інтелектуалізацією економіки розуміє процес набуття нею нових якостей, коли вона починає базуватися на знаннях, а інформація і послуги набувають порівняно вищої ринкової вартості, ніж та, яку мають товари, що володіють натурально-речовою формою [10]. О. Другов відзначає, що «під інтелектуалізацією економіки доцільно розуміти процес створення та накопичення у суспільстві знань і вмій їх

застосовувати, що, як правило, сприяє економічному зростанню, спричиняє в ній структурні зміни, підвищуючи частку сфер нематеріального виробництва, інтелектуальної праці, інформаційних і високих технологій, продуктивність праці» [7, с. 206-211]. Заслужує на увагу думка В. Гейця, який визначає категорію інтелектуалізації «як знаннєву економіку, в якій найбільш важливим фактором є процеси накопичення та використання знань – найважливішого активу, що разом із працею, капіталом і природними ресурсами забезпечує економічне зростання та конкурентоспроможність національної економіки, а результативною ознакою ефективності економіки знань – рівень інтелектуального потенціалу суспільства» [6].

Деякі експерти вважають інтелектуалізацію складником системи інформатизації, яка охоплює три взаємопов'язаних процеси: медіатизацію (лат. *Mediatus* – посередник) – удосконалення засобів збирання, збереження і поширення інформації; комп'ютеризацію – удосконалення засобів пошуку та оброблення інформації; інтелектуалізацію – розвиток здібностей, сприйняття і продукування інформації, тобто підвищення інтелектуального потенціалу суспільства, включаючи використання засобів штучного інтелекту [18; 19].

Глобальний характер досліджуваного процесу та сталість інтелектуального зростання і прогресу підкреслює Б. Санто, зазначаючи що «за явищем глобалізації стоїть інтелектуалізм, інтелектуалізація засобів і методів діяльності, професійних, етичних і моральних вимог суспільства. Інтелект, власне, завжди діяв глобально і навіть універсально, а сьогодні, швидко нарощуючи силу, він на наших очах докорінно змінює світ» [17, с. 19-27]. Угорський професор Б. Санто підкреслює, що в інтелектуальному суспільстві могутність інтелекту може бути підвищена за рахунок поглиблення пізнання й інноваційного саморозвитку, а рутинна праця та адаптація поступово втрачають цінність та відходять на задній план, все більше домінуюча інтелектуальна інновація переводить людство всупереч загальному регресу на рейки сталого інтелектуального зростання і прогресу.

Повністю погоджуємося з М. Поляковим, який, розглядаючи інтелектуалізацію світогосподарського розвитку, акцентує увагу на тому, що передусім необхідно фокусувати увагу на ролі знань та інформації, пізнанні, навчанні, нових підходах до прийняття рішень, умовах і засобах інтелектуальної діяльності (праці), адже з кінця ХХ ст. виникло особливе інформаційне середовище світового господарства, утворене великою кількістю інформаційних систем, мереж, веб-сервісів та інструментів. Наявність такого середовища глибинно змінює форми міжнародних відносин, робить їх більш інтенсивними, інверсійними, а також великою мірою безперервними [14, с. 84-85]. При цьому слушним є зауваження О. Грішнова, що

поняття інтелектуалізації протистоїть «техніцизму» – обмеженому розумінню інформатизації як процесу насичення національної економіки електронно-обчислювальною технікою, тобто просто комп'ютеризації [16].

Теоретичний аналіз дає змогу дійти висновку, що кожне з вище досліджених визначень трактує інтелектуалізацію як формування, накопичення та використання знань, завдяки чому економіка набуває нових якостей та відбувається зростання ролі та вартості інформації та послуг. Вона має прояв у всіх сферах суспільного та індивідуального життя (інтелектуалізація виробництва, праці, освіти, медицини, промисловості, сільського господарства, бізнесу і торгівлі, економіки загалом).

Трансформація сучасної моделі економіки зумовлена зміною структури попиту і споживчих вподобань, наслідки виявляються у перетвореннях у системі виробництва і торгівлі, що зумовлює інтелектуалізацію міжнародної торгівлі. Інтелектуалізацію споживчих товарів і послуг не варто ототожнювати з інтелектуальними продуктами, адже перші виявляються у наданні та використанні інтелектуальних операцій, формуванні та реалізації розумових і творчих здібностей і компетенцій людей, а другі є результатами інтелектуальної, розумової, духовної та творчої діяльності, втілені у відкриттях, винаходах, патентах, наукових звітах і доповідях, проектах, раціоналізаторських пропозиціях, творах літератури, мистецтва, музики та ін. [8]. Все це дає змогу стверджувати про поступовий перехід від індустріального до постіндустріального суспільства, де домінуючими ознаками є зростання ролі і цінності знань на противагу фізичній праці; інтелектуалізація виробничих і збутових процесів; стійкий, гармонійний і зрівноважений розвиток економічних, соціальних й екологічних систем.

Виходячи з цього, під інтелектуалізацією розуміємо заходи економічного, політичного, юридичного, соціального та культурного характеру, спрямовані на підвищення рівня інтелектуального і творчого розвитку особистості та суспільства загалом, що базується на формуванні, накопиченні та використанні знань, приводить до вдосконалення вмінь, навичок і компетенцій, дає змогу отримувати новий досвід, завдяки чому економіка набуває нових якостей і, як наслідок, відбувається зростання ролі та вартості інформації та послуг. Необхідно також відзначити, що інтенсивний інформаційний обмін, зростання вартості знань і частки інтелектуальної економіки трансформує економічну систему загалом, вона набуває нових характеристик та якостей [4; 3; 15; 20; 21; 26].

Розглянемо підхід Т. Циганкової, яка дає таке визначення цього поняття: «Міжнародних торгівля є історично першою формою міжнародних економічних зв'язків, що являє собою обмін товарами і послугами між державно оформленими національними господарствами, тобто між

державами. Для національного господарства участь у міжнародній торгівлі набуває форми зовнішньої торгівлі. У сукупності зовнішня торгівля різних країн утворює міжнародну торгівлю, яка до того ж є складною соціально-економічною категорією. Її можна розглядати з двох позицій – операційної та державно-політичної. З операційної позиції міжнародна торгівля – це процес безпосереднього обміну товарами та послугами між господарюючими суб'єктами різних держав, державами та міжнародними організаціями. З державно-політичної позиції міжнародну торгівлю можна розглядати як особливий тип суспільних відносин, які виникають у світовій системі господарства у процесі і з приводу обміну товарами та послугами між державами, що мають власні зовнішні і зовнішньоторговельні політики» [22].

На основі вищезазначеного пропонуємо ввести у науковий обіг дефініцію «інтелектуалізація міжнародної торгівлі» і доповнити сучасній категоріальний апарат. Зазначена необхідність зумовлена закономірністю методу операціоналізації понять і відображенням особливостей прояву процесу та його відповідних характеристик в економіці. Важливо зазначити, що сьогодні відсутні наукові праці, в яких було би висвітлено таку дефініцію. Узагальнюючи й інтерпретуючи два поняття – «інтелектуалізація» та «міжнародна торгівля», можна виділити певні детермінанти, які визначають досліджувану дефініцію. Авторське розуміння поняття «інтелектуалізація міжнародної торгівлі» дає змогу виокремити такі іманентні їй ознаки:

- структура інтелектуалізації міжнародної торгівлі складається з об'єкта (звідки впливає та/або на що спрямована інтелектуалізація) і суб'єкта (хто реалізує інтелектуальний внесок);

- інтелектуалізація міжнародної торгівлі є проявом та каталізатором торговельно-економічних відносин країн, що реалізується за рахунок зростання частки розумової праці (індивідуальної та групової) у загальній структурі суспільно-корисної праці з одночасною трансформацією форм, умов, методів її організації та реалізації праці, з одного боку, та необхідного явного і латентного потенціалу (науково-дослідного, людського та інтелектуального, інноваційно-інвестиційного й інформаційно-технологічного, матеріально-технічного) – з іншого;

- інтелектуалізація міжнародної торгівлі виникає внаслідок функціонування суб'єктів міжнародної економіки і є виразом зростання частки і цінності знань та інформації під час організації, ведення і реалізації торговельно-економічної діяльності за умови використання спеціальних технологій, механізмів та інструментів інтелектуалізації.

Інтелектуалізація міжнародної торгівлі проявляється в чотирьох векторах розвитку – 1) економічному; 2) інституційному; 3) соціальному; 4) екологічному. Економічний вектор розвитку проявляється у посиленні конкурентоспроможності та капіталізації економіки

країни за рахунок інноваційних розробок; зниженні трансакційних витрат і втрат у процесі пошуку контрагентів і укладання міжнародних контрактів; підвищенні ефективності торговельно-економічної діяльності; діджиталізації і роботизації виробничо-збутових процесів; торговельній інтеграції та покращенні міжгалузевих і міжсекторальних коопераційних зв'язків; застосуванні новітнього ефективного маркетинг-менеджменту; зростанні нематеріальних і матеріальних активів суб'єктів торговельно-економічних відносин; модернізації та диверсифікації торговельно-економічної діяльності; вдосконаленні техніко-технологічної бази суб'єктів реального сектору економіки; підвищенні продуктивності праці в країні. Інституційний вектор розвитку відповідає за створення інституційної платформи для розвитку добросовісної конкуренції; ведення ефективної економічної дипломатії; просування і захист національних інтересів; збільшення надходжень до бюджету; детінізацію економіки. Соціальний вектор розвитку забезпечує зростання наукового й освітнього потенціалу суспільства; розвиток інтелектуального капіталу, креативізацію трудової діяльності; вирівнювання соціальних асиметрій за рахунок раціоналізації розподілу суспільних благ та доходів населення; підвищення якості життя; розширення соціальних можливостей держави; посилення національної самоідентифікації. Екологічний вектор розвитку визначається зростанням ролі екологічних аспектів у міжнародній торгівлі, зокрема, підвищенням вимог до фітосанітарних норм і технічних стандартів, популяризації і динамічного зростання торгівлі органічною агропродовольчою продукцією, що зумовлює застосування нових маркетингових механізмів та інструментів у формуванні попиту і просуванні цього виду продукції; зменшення антропогенного навантаження на навколишнє середовище; збереження природно-біологічного потенціалу країни.

Авторське розуміння інтелектуалізації міжнародної торгівлі та правомірність розгляду зумовлені тим, що інтернаціоналізація, яка поглиблюється, приводить до глобальної торговельної інтеграції з відповідною системою мотивації та механізмів її реалізації за рахунок зростання інтелектуальних можливостей об'єкта, що дає змогу вийти на якісно новий рівень торговельно-економічних відносин країн (рис. 1). Таким чином, інтелектуалізацію як всеохоплюючий процес не можна розглядати в якійсь окремій площині. Визначаючи природу інтелектуалізації міжнародної торгівлі країн, доцільно виділити її емпіричний та методологічний базис. Перший зумовлений наявністю ринків (товарів, послуг, прав на об'єкти інтелектуальної власності); впровадженням рівнів прояву інтелектуалізації міжнародної торгівлі (корпоративний, національний, міжнародний) та ефектів (результатів), що має відповідний процес (інтернаціоналізація торговельно-еконо-

мічних відносин, з одного боку, та просування і захист національних інтересів – з іншого).

Більше уваги у цій площині необхідно приділити рівням. Так, на корпоративному можна виокремити мікро- та мезорівні, суб'єктами є підприємства, сектори/галузі економіки та ТНК. На мікрорівні інтелектуалізацію можна

розглядати як процес, націлений на переорієнтацію способів та засобів виробництва на більш наукоємні та технологічні; зростання нематеріальних активів суб'єктів господарювання, посилення здатності до самокапіталізації; процес підвищення якості людського капіталу (наприклад, за допомогою проведення різноманітних

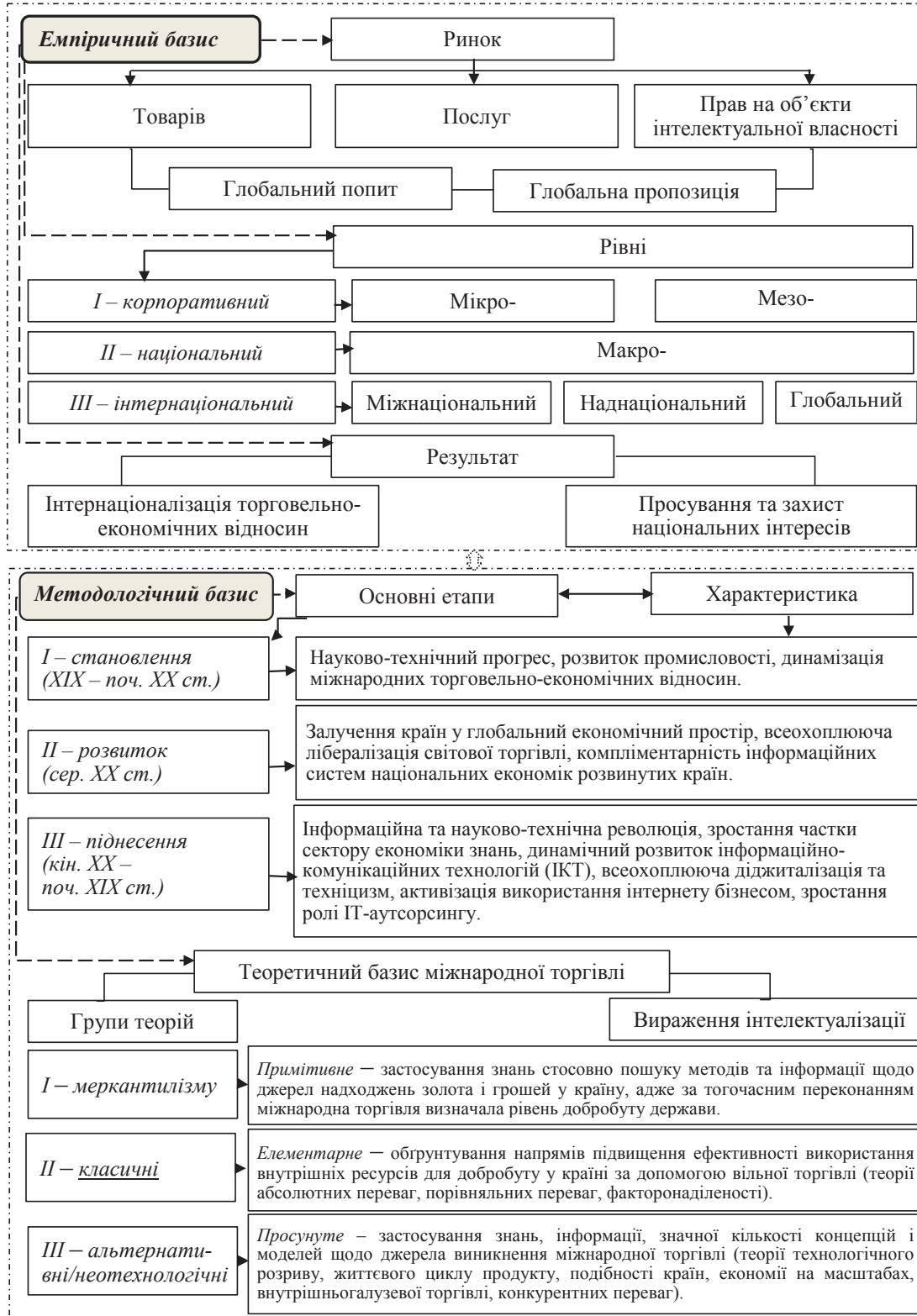

Рис. 1. Органограма концептуалізації інтелектуалізації міжнародної торгівлі країн
Джерело: власні дослідження

курсів та семінарів із підвищення кваліфікації, які б відповідали епосі інформаційної економіки та економіки знань), розроблення нових форматів інтелектуальної діяльності та нових бізнес-моделей на підприємствах. На мезорівні інтелектуалізація визначається покращенням міжсекторальних коопераційних зв'язків і посиленням конкурентоспроможності галузі, що зумовлено підвищенням якості взаємодії та пришвидшенням встановлення контактів усіх агентів ринку, покупців і продавців конкретної галузі, динамізацією пошуку партнерів, товарів/послуг; отриманням інформації і знань про товарні ринки новим способом та/або форматом; підвищенням інвестиційної привабливості та інноваційного рівня розвитку суб'єктів галузі. На національному (макро) рівні інтелектуалізація знаходить свій прояв у формуванні електронного забезпечення щодо уніфікації та спрощення різноманітних процедур та механізмів взаємодії, управління, контролю та моніторингу (наприклад, система нотифікації, електронного оподаткування, єдиний реєстр нотаріусів тощо), підвищенні якості інформаційного забезпечення й інвестиційно-інноваційної привабливості країни. На інтернаціональному (міжнаціональному, наднаціональному та глобальному) рівні інтелектуалізація проявляється у формуванні нормативно-правового забезпечення з приводу регулювання та захисту відносин, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю (наприклад, угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності TRIPS), інформаційному супроводі угод, створенні спеціальних інформаційних систем, методів здійснення розрахунків та інших операцій, інноваційних платформ, баз даних, баз знань, експертних систем, технологій обробки даних, що використовуються для уніфікації та обміну даними як між державами так і між ТНК та підприємствами, що є учасниками міжнародних відносин (наприклад, система міжнародних стандартних повідомлень EDIFACT). Також на глобальному рівні інтелектуалізацію можна розглядати як рушійну силу Data-Space та індустрії Big Data зі своїми ринками (даних і послуг) та інфраструктурою. Ці «простори» охоплюють всі галузі економіки та науки і включають всі елементи економічної системи (як сукупність соціально-економічних та організаційно-виробничих відносин).

Методологічний базис зумовлений еволюційним поступом становлення теоретичного підґрунтя (групи теорій міжнародної торгівлі – меркантилізму, класичні, альтернативні або неотехнологічні) та впливом інтелектуалізації міжнародної торгівлі на розвиток основних форм світових економічних відносин (перший етап – «становлення» (XIX – поч. XX ст.), другий – «розвиток» (сер. XX ст.), третій – «піднесення» (кін. XX – поч. XIX ст.).

Таким чином, новизною дослідження є авторське визначення категорії «інтелектуалі-

зація міжнародної торгівлі», що досліджується в чотирьох основних площинах – економічній, інституційній, соціальній, екологічній, а сутнісна характеристика якої включає: 1) на емпіричному рівні – торговельно-економічні відносини індивідуальних і групових суб'єктів МЄВ, що вступають у партнерські та/або конкурентні відносини; глобальний ринок товарів, послуг, прав на об'єкти інтелектуальної власності; рівні реалізації: корпоративний, національний, інтернаціональний; результат у вигляді інтернаціоналізації торговельно-економічних відносин та просуванні й захисту національних інтересів країн; 2) на методологічному рівні – основні етапи становлення, розвитку, піднесення та домінування сучасних альтернативних/неотехнологічних теорій міжнародної торгівлі. Таке тлумачення дає цілісне уявлення про комплекс заходів економічного, політичного, соціального та екологічного характеру, спрямованих на використання інтелектуального розвитку суб'єктів міжнародних торговельно-економічних відносин, що базуються на формуванні, накопиченні, використанні та реалізації знань, які виражаються у вдосконаленні навичок, вмінь та компетенцій, що дає змогу отримувати новий досвід, завдяки чому створюється додана вартість та економіка набуває нових якостей внаслідок зростання ролі та вартості інформації, послуг та інноваційних розробок. Таким чином, інтелектуалізація міжнародної торгівлі стає рушійною силою світогосподарського розвитку, тому що вона 1) створює більш ефективні механізми та інструменти міжнародних відносин із низькими трансакційними та інформаційними витратами; 2) сприяє розвитку соціальних зв'язків та створенню більш досконалих інститутів; 3) створює передумови для підвищення ефективності виробництва та обігу, починаючи з мікрорівня і до глобального рівня.

Інтелектуальний потенціал, втілений у продуктах інтелектуальної власності, багато в чому визначає роль країни на світовій арені, вагомо впливаючи на рівень виробництва, рівень життя та багатства населення, що визначає конкурентний потенціал країни та являє собою один із ключових чинників економічного росту. Яскравим прикладом є Швейцарія, яка посідає перше місце у світі за рівнем конкурентоспроможності загалом та за показником інновацій зокрема за даними Всесвітнього економічного форуму, а також Сінгапур (12 місце за індексом інновацій), США (2 місце за індексом інновацій) тощо (табл. 1).

Варто також зазначити, що в топ-10 країн у рейтингу, що надає всесвітній економічний форум за Індексом глобальної конкурентоспроможності країн (ІГК), входять одні й ті самі держави, починаючи з 2012-2016 рр. Такі показники країнам-лідерам вдається утримувати протягом багатьох років завдяки ефективній макроекономічній політиці, сильним інституціям, вагомих інноваціям, ефективному

функціонуванню ринку праці, розвиненій інфраструктурі та іншим факторам.

Таблиця 1
Індекс глобальної конкурентоспроможності країн у 2016-2017 рр.

Країна / Економіка	Загальний індекс		Індекс інновацій та модернізації	
	Ранг	Оцінка (1-7)	Ранг	Оцінка (1-7)
Швейцарія	1	5,81	1	5,8
Сінгапур	2	5,72	12	5,25
Сполучені Штати	3	5,7	2	5,63
Нідерланди	4	5,57	6	5,52
Німеччина	5	5,57	3	5,61
Швеція	6	5,53	5	5,54
Велика Британія	7	5,49	9	5,3
Японія	8	5,48	4	5,57
Гонконг	9	5,48	23	4,8
Фінляндія	10	5,44	7	5,47

Джерело: [27]

Варто зазначити, що нині темпи зростання торгівлі товарами, що містять інтелектуальний складник, перевищують темпи зростання торгівлі рештою товарів, а також приносять значну капіталізацію власникам інноваційного продукту. У більшості міжнародних інформаційних джерел, що публікують рейтинги найбільш заможних компаній, почесне місце посідають корпорації, котрі активно впроваджують інновації (табл. 2).

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що інтелектуалізація як всеохоплюючий процес є невід'ємною частиною сучасного глобального економічного розвитку та однією з головних його рушійних сил.

Висновки. В умовах формування знаннєвої економіки та інформаційного суспільства, з одного боку, та глобальних викликів і погли-

блення інтернаціоналізації – з іншого інтелектуалізація є визначальною детермінантою та дає країнам величезні можливості для ефективного розвитку і підвищення рівня конкурентного лідерства. Динамічна активізація науково-технічного обміну стала провідною характеристикою сучасного етапу розвитку міжнародних відносин та дає змогу обґрунтувати явище інтелектуалізації міжнародної торгівлі.

Інтелектуалізація міжнародної торгівлі досліджується в чотирьох основних площинах – економічній, інституційній, соціальній, екологічній, а сутнісна характеристика дефініції зводиться до визначення її на двох рівнях: по-перше, емпіричному – торговельно-економічні відносини індивідуальних і групових суб'єктів МЕН, що вступають у партнерські та/або конкурентні відносини; глобальний ринок товарів, послуг, прав на об'єкти інтелектуальної власності; рівні реалізації – корпоративний, національний, інтернаціональний; результат у вигляді інтернаціоналізації торговельно-економічних відносин та просуванні і захисту національних інтересів країн; та, по-друге, методологічному – основні етапи становлення, розвитку, піднесення та домінування сучасних альтернативних/неотехнологічних теорій міжнародної торгівлі. Таке тлумачення дає цілісне уявлення про комплекс заходів економічного, політичного, соціального та екологічного характеру, спрямованих на використання інтелектуального розвитку суб'єктів міжнародних торговельно-економічних відносин, що базуються на формуванні, накопиченні, використанні та реалізації знань, які виражаються у вдосконаленні навичок, вмінь та компетенцій, що дає змогу отримувати новий досвід, завдяки чому створюється додана вартість та економіка набуває нових якостей внаслідок зростання ролі та вартості інформації, послуг та інноваційних розробок.

Свідченням інтелектуалізації міжнародної торгівлі є швидкі темпи зростання торгівлі товарами, що містять інтелектуальний складник

Таблиця 2

Рейтинг найбільш заможних компаній світу у 2012-2015 рр.

Рік / рейтинг				Компанія	Країна	Сектор
2015	2014	2013	2012			
1	1	1	1	Apple	США	Технологія апаратного забезпечення та обладнання
2	2	2	2	Exxon Mobil	США	Виробництво нафти і газу
3	5	3	13	Berkshire Hathaway	США	Страховання
4	4	15	25	Google	США	Програмне забезпечення та комп'ютерні послуги
5	3	7	4	Microsoft	США	Програмне забезпечення та комп'ютерні послуги
6	16	4	3	PetroChina	Китай	Виробництво нафти і газу
7	7	23	19	Wells Fargo	США	Банки
8	6	12	18	Johnson & Johnson	США	Фармацевтика та біотехнології
9	21	11	6	Industrial & Commercial Bank of China	Китай	Банки
10	14	24	28	Novartis	Швейцарія	Фармацевтика та біотехнології

Джерело: [24]

і забезпечують самокапіталізацію бізнесу господарям інноваційного продукту. Домінуючу роль нині відіграють компанії та корпорації, які посідають перші сходинки у багатьох світових рейтингах та активно впроваджують інновації. Лідерство у відповідних сегментах залишається за розвинутими країнами, такими як Швейцарія, Сінгапур, США, Нідерланди, Німеччина, Швеція, Великобританія, Японія, Гонконг та Фінляндія.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Айзенк Г.Ю. Интеллект: новый взгляд / Г.Ю. Айзенк; пер. с англ. А.В. Александровой // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 111-131.
2. Бабенко В.А. Информатизация та інтелектуалізація суспільства як важливий фактор соціально-економічного розвитку / В.А. Бабенко // Строительство. Материаловедение. Машиностроение. Серия: Компьютерные системы и информационные технологии в образовании, науке и управлении. – 2014. – Вып. 78. – С. 11-19. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/smmcs_2014_78_4
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2007. – С. 500.
4. Вовканич С. Людський та інтелектуальний капітали в економіці знань / С. Вовканич, Л. Семів // Вісник національної академії наук України. – 2008. – № 3. – С. 11-23.
5. Врублевський В.К. Україна: інтелект нації на межі століть / В.К. Врублевський, В.М. Ворона, Ю.М. Канигіта та ін. // Ін-т соціології НАН України; Укр. тов «Інтелект праці». – К.: «Інтелект», 2000. – С. 96.
6. Геец В.М. Социально-экономические трансформации при переходе к экономике знаний / В.М. Геец // Социально-экономические проблемы информационного общества; под. ред. Л. Мельника. – Сумы: Университетская книга. – 2005. – 430 – С. 125.
7. Другов О.О. Інтелектуалізація – як шлях до підвищення конкурентоспроможності реального сектору економіки України / О.О. Другов // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць.- 2009. – № 2 (7). – С. 206-211.
8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
9. Касаткина В.В. Интеллектуализация экономики: теоретический анализ: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.01 «Экономическая теория и история экономической мысли» / В.В. Касаткина. – М., 2011. – 24 с.
10. Касаткина В.В. Интеллектуализация экономики: теоретический анализ. дис. ... кандидата экономических наук: 08.00.01; [Место защиты: При ФГОБУВПО «Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации»]. – Москва, 2011, 175 с.
11. Кузнецова Г.В. Международная торговля объектами интеллектуальной собственности / Г.В. Кузнецова // Российский внешнеэкономический вестник. – 2013. – № 8. – С. 35-47.
12. Литвинчук І.Л. Осмислення інтелектуалізації аграрної економіки крізь призму методології синергетики / І.Л. Литвинчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 5 (1). – С. 203-205. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_5\(1\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_5(1)_43)
13. Міхньова С.Г. Інтелектуалізація економіки: інноваційне виробництво та людський капітал / С.Г. Міхньова [09.12.2011]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=2216
14. Поляков М.В. Сутність та прояви інтелектуалізації світогосподарського розвитку / М.В. Поляков // «Глобальні та національні проблеми економіки». – 2016. – № 13. – С. 84-88. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/18.pdf>
15. Ракова Л.Н. Інтелектуалізація праці та тенденції її розвитку в Україні / Л.Н. Ракова, К.В. Карпенко // Вісник Східноукраїнського національного університету. – 2012. – № 1 (172). – С. 206-211.
16. Самойленко А.О. Глобальна інтелектуалізація міжнародного руху людських ресурсів [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Самойленко Алла Олександрівна; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ, 2016. – 20 с.
17. Санто Б. Технология самопревосхождения (Фрагменты статьи «Триединство знания и критерий превосходства» / Инновации. – Санкт-Петербург, 2007. – № 10 (108). – С. 19-27. / Б. Санто [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mag>
18. Співаковський О.В., Петухова Л.Є., Коткова В.В. / Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. для студ. напряму підготов. «Початкова освіта» / О.В. Співаковський, Л.Є. Петухова, В. В. Коткова; Херсон. держ. ун-т. – Херсон: Айлант, 2012. – 385 с. – Бібліогр.: с. 378-385. – укр.
19. Степаненко А.І. Роль мультимедійних технологій у формуванні інформаційної культури студентів / А.І. Степаненко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2013, № 4 (30). Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/29/Stepanenko.php>
20. Ханін І.Г. Інституційні передумови функціонування інформаційного простору національної економіки: [монографія] / І.Г. Ханін. – Донецьк: АРТ-ПРЕС, 2012. – 270 с.
21. Ханін І.Г. Інформаційно-технологічні передумови формування постіндустріального суспільства як концепції нової глобальної цивілізації / І.Г. Ханін // Ефективна економіка. – 2012. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1765>
22. Циганкова Т.М. Міжнародна торгівля / Циганкова Т.М., Петрашко Л.П., Кальченко Т.В. // Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 488 с.
23. Чамара І.М. Особливості сучасного етапу інтелектуалізації економіки під впливом НТП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=10930
24. FT 500 2013 [Electronic resource] – Mode of acces: http://www.ft.com/indepth/ft500?ft_site=falcon&desktop=true
25. John F. Kihlstrom. Revising Scientific Models of Unconscious Mental Activity. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.webcitation.org/6HdYXq4O2>
26. Robertson R. The twofold process of the particularization of the universal and the universalization of the particular // Globalization: Social Theory and Global Culture, London, 1992. – P. 177-178.
27. The Global Competitiveness Report 2016-2017 World Economic Forum [Electronic resource] – Mode of acces: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf
28. Veron P.E. Encyclopedia of human intelligence / P.E. Veron. – New York: Macmillan, 1994. – 1117 p.